'Geld goede knecht, slechte meester'

Broos geluk - een nieuwe roman van Henry Toré

Het is al weer een tijdje geleden dat ik de vierde roman van de in 1940 op Curaçao geboren maar al decennia lang op Bonaire wonende onderwijsman Henry Toré, 'Broos geluk' aanschafte. Nadat ik het boek gelezen had, besloot ik ook de drie eerdere boeken te herlezen.

DOOR WIM RUTGERS

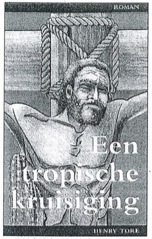

De vier omslagen van de boeken van Henry Toré.

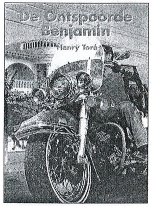

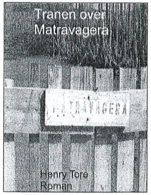

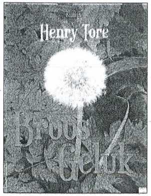

Henry Toré mag dan wel niet tot onze gecanoniseerde literatuur gerekend worden, dat neemt niet weg dat zijn romans heel onderhoudend zijn om de mild kritische en soms moralistische manier waarop hij vertelt over leven en streven van zijn landgenoten, zoals hij dat in zijn leven heeft ervaren. Hij beschrijft daarbij vooral in romanpersonages gepersonifieerde maatschappelijke problemen op Curaçao en Bonaire. Daarbij haalt hij geen literaire kunstgrepen uit en geen ingewikkelde postmoderne perspectiefwisselingen, maar vertelt veel al chronologisch met behulp van flash backs als een alwetende verteller wat hem aan het hart gaat.

Een tropische kruisiging

Het debuut, Een tropische kruisiging (1997), over identiteit rond de relatie tussen Curaçaoënaar en Nederlander, is qua opzet en inzet het meest literaire van de vier. Hoofdpersoon Ciro is zowel bij zijn tante en oom die hem opvoeden als op de fraterschool een dromer die dweept met de godsdienst en in het leven zijn kruis wil verdienen. In de aan zijn armoedige wijk grenzende buurt woont een Nederlands onderwijsechtpaar, van wie de man volstrekt niet integreert op het eiland van de vroege jaren zestig. Teleurgesteld geremigreerd neemt dit echtpaar zich voor Ciro naar Nederland te halen om daar van de Curaçaose jongen een model Nederlander te maken. Maar zoals de onderwijzer niet aardt op Curaçao, zo vergaat het Ciro in Nederland. De drievoudige 'cultuurschok, taalschok en weerschok' maakt het Ciro onmogelijk iets goeds te ontdekken in de Nederlandse gemeenschap. Nederlanders zullen nooit eilandskinderen worden, Curaçaoënaars nooit Nederlanders is de dubbele interculturele boodschap.

Terug op zijn eiland wordt de inmiddels volwassen Ciro in zijn streven naar gerechtigheid en rechtvaardigheid tot slachtoffer van de revolte rond 30 mei 1969, waarbij - aldus de verteller - de stakende arbeiders 'hun eigen glazen ingooien door te gaan plunderen om hun deel terug te halen van wat de kapitalisten jarenlang aan hen hadden onttrokken, door hen systematisch leeg te zuigen.' De zoektocht naar rechtvaardigheid blijkt uit te lopen op destructie en de eenling die zijn kruis wil verdienen gaat aan zijn strijd daartoe ten onder.

Noch het experiment van assimilatie noch de opstand bieden soelaas voor vooruitgang, lijkt de boodschap. Maar door de tweevoudige thematiek biedt het verhaal de lezer om vanuit een eigen visie accenten tussen deze twee motieven te leggen en een eigen standpunt te bepalen. Dat is in de twee volgende romans nauwelijks meer mogelijk omdat die vanuit een eenduidiger thematiek de lezer dwingen tot een bepaalde interpretatie.

De relatie tussen Curaçaoënaars en Nederlanders blijft nog altijd een actueel thema zo blijkt uit de recente documentaire 'Curaçao'.

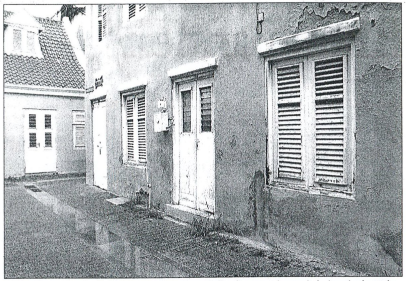

De familie van Benjamin behoort tot de oude geldelite die woont in mooie huizen in de stad.

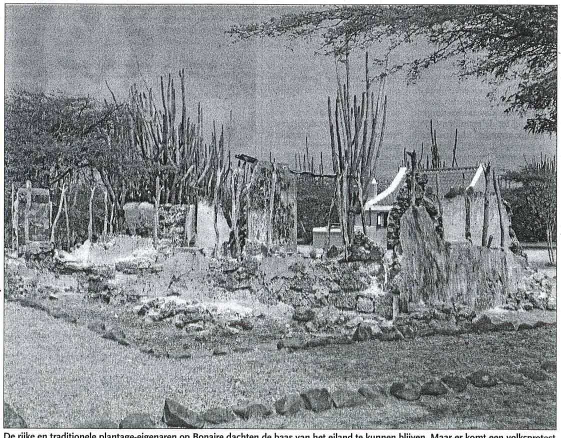

De rijke en traditionele plantage-eigenaren op Bonaire dachten de baas van het eiland te kunnen blijven. Maar er komt een volksprotest met de leuze 'Kriá ta bira shon' (de knecht wordt meester), 'kambio' (verandering) en rèspèt (respect). FOTO'S ANTILLIAANS DAGBLAD

De ontspoorde Benjamin

De tweede roman, De ontspoorde Benjamin (1999), al dan niet met hoofdletter als eigennaam of soortnaam, speelt in een heel ander milieu dan de eerste en biedt een gedetailleerde beschrijving van de dagelijkse gewoonten en gebruiken van de gegoede zakenfamilie Manrique van Dintel en daarbij vooral van de knappe jongste zoon, ingenieur Sixto en de relaties met de oude geldelite en de welgestelde parvenu, met alle daarbij horende 'ups and downs'.

Als Sixto, die het met zijn uitstekende verstand in Nederland tot ingenieur gebracht heeft, het - hoewel gelukkig getrouwd - toch aanlegt met een medewerkster van het bedrijf en daardoor gechanteerd wordt, raakt de benjamin het rechte spoor zodanig kwijt dat hij aan het einde van de roman - om zich uit een persoonlijke penibele situatie te redden - zelfs de dood van zijn eigen moeder op zijn geweten heeft. Deze rode draad wordt omsierd met talrijke beschrijvingen van het eilandelijke leven die de dunne verhaaldraad zodanig domineren dat ze in feite de hoofdzaak van de roman vormen. De waarde van deze roman zit dan ook niet in de psychologische uitdieping van karakters, maar in de tegen het folkloristische aanleunende beschrijvingen van het leven van alle dag op het eiland, zoals de rol van de inwonende dienstbode, de yaya, gebruiken rond huwelijk en sterven, vormen van volksgeloof, beschrijving van diverse wijken op het eiland en hun inwoners en vooral ook uitgebreide natuurbeschrijvingen.

De verteller onderbreekt van tijd tot tijd het verhaal door moralistisch commentaar op het gebeuren te geven. Normaal werden en worden dit soort verhalen voor een lokaal publiek geschreven maar omdat Toré in het Nederlands schrijft, heeft hij kennelijk ook gedacht aan de lezers die minder goed van de eilandelijke gebruiken op de hoogte zijn. Het werk ademt een grote dosis 'heimatkunst' uit de jaren van het traditionele Curaçao tot aan het begin van de jaren zestig.

Tranen over Matravagera

De derde roman, Tranen over Matravagera (2003), bespreekt het maatschappelijke thema van starre traditie en vernieuwing op het achter doorzichtige naamsverwisselingen verborgen Bonaire, waar de oude shons als de rijke en traditionele plantage-eigenaren denken de baas van het eiland te zijn en te kunnen blijven en zich daarom alles te kunnen permitteren. Zo wordt shon Felix op een dag verblijd met niet minder dan drie baby's van drie verschillende vrouwen. Tegenover dit 'herengedragspatroon' staat de langzaam maar zeker op gang komende maatschappelijke vernieuwing in de vorm van volksprotest met de leuze 'Kriá ta bira shon' (de knecht wordt meester), 'kambio' (verandering) en rèspèt (respect), waarbij shon Felix uiteindelijk op noodlottige wijze de zaken in eigen familie en op het eiland uit handen moet geven. Het oude sterft af zonder dat er van echte vervangen door modernisering sprake blijkt. De kritische positie van de verteller blijkt als deze tegenover inhoudloze kretologie van agitators, waarbij 'rèspèt' wel geëist wordt maar niet gegeven, een reële ontwikkeling door eenvoudig onderwijs plaatst, zoals gepersonifieerd in de zoon van de oude shon. Daar moet volgens de verteller de toekomst voor de ontwikkeling en modernisering van het eiland gezocht en gevonden worden.

Broos geluk

De meest recente roman, Broos geluk (2010), zoekt naar een levensfilosofie, waarbij een goed uitziende jongeman het oorspronkelijk niet verder schopt dan besteller van een warenhuis. Zijn vriendin ruilt hem dan ook in voor een rijke vriend met een Lexus. Maar hij heeft een droom waarvoor hij zich niet aflatend inzet: het winnen van de loterij. Als hem dat lukt lokt het luxe leventje en is een andere knappe vriendin zo gevonden. Maar als die egoïstisch alles uit het leven wil halen wat er voor haar in zit, heeft ze al snel niet genoeg meer aan de rijke jongeman. Het enige dat die nu nog overblijft in zijn welgestelde eenzaamheid in zijn grote huis op de heuvel is zijn moeder, met wie hij een sterk contact heeft. Maar ook dat raakt hij kwijt als de moeder dementeert. Uiteindelijk loop het fataal met de hoofdpersoon af; hij is alleen op wereld en zijn geld heeft hem niet geholpen: geld is een goede knecht maar een slechte meester.

Deze korte weergave van de op het eerste gezicht novela-achtige inhoud is relatief makkelijk gegeven maar doet het verhaal als roman geen recht omdat de auteur hier zowel zijn vertelstijl - Broos geluk is een ik-roman, geen verhaal met een alwetende verteller zoals de vorige - als zijn karakterbeschrijving van de hoofdpersoon aanzienlijk verdiept heeft. Door de ik-vertelling krijgt de lezer een meerdimensionaal perspectief op de handelwijze en de gevoelens van de hoofdpersoon. Het verhaal is verinnerlijkt door alle aandacht te concentreren op het centrale gegeven zonder de uitweidingen over allerlei eilandelijke gebruiken en gewoonten. Daarbij heeft de ernst van de tweede en derde roman in dit recente verhaal plaatsgemaakt voor een lichtvoetiger en leesbaarder schrijfwijze.

Paradox

De eerste roman, Een tropische kruisiging, is geschreven met een zekere literaire inzet van meerduidigheid die de lezer eigen interpretatievrijheid biedt, de volgende twee romans zijn doelgericht van opzet rond een specifiek en welbepaald thema maar bieden de lezer door deze rechtlijnigheid juist weinig persoonlijke interpretatiemogelijkheden. In de laatste roman vernieuwt en verdiept de auteur door vorm en perspectief echter zijn thematiek en stijl, maar doet dat aan de hand van een novela-achtig gegeven dat we al kennen sinds de feuilletonisten van de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw.

Zo blijven deze romans literair gezien werk van de tweede garnituur, maar bieden ze de lezer aan de hand van rond de hoofdpersonen vertelde verhalen wel een kijk op een aantal maatschappelijke ontwikkelingen zoals de relatie tussen Curaçaoënaar en Nederlander, tussen de verschillende bevolkingsgroepen en rond de grote verschillen in stand en rijkdom op het eiland, tussen traditie en vernieuwing, tussen gemakkelijk in de schoot geworpen rijkdom en eigen door hard werken verkregen werkelijke verdienste.

Henry Toré

Henry Toré publiceerde aanvankelijk in eigen beheer, daarna via ICS en nu bij Free Musketeers. Over deze vormen van uitgeefpraktijken zal ik later nog eens iets schrijven.

Henry Toré:
Een tropische kruisiging (Bonaire: Eigen beheer 1997)
De ontspoorde Benjamin (Willemstad - Zaltbommel: ICS Nederland - Curaçao 1999)
Tranen over Matravagera (Willemstad - Zaltbommel: ICS Nederland - Curaçao 2003)
Broos geluk (Zoetermeer: Free Musketeers 2010)